

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
1. Wprowadzenie	9
1.1. Podstawowe założenia	9
1.2. Przesłanki teoretyczne	13
1.3. Zasady i strategie	15
1.4. Kontekst	19
2. Umiejętności interpersonalne	22
2.1. Klimat grupowy	23
2.1.1. Przedstawianie się	23
2.1.2. Przedstawianie się – wersja zaawansowana	25
2.1.3. Moje trzy cechy na pierwszą literę mojego imienia	25
2.1.4. Wszystkie osoby lata	26
2.1.5. Indiańskie imiona	26
2.1.6. Czuję się jak... ..	26
2.1.7. Jestem... ..	26
2.1.8. Kojarzysz mi się z... ..	27
2.1.9. Co by było, gdyby ta osoba była...?	27
2.1.10. Wada staje się zaletą	28
2.1.11. Totem	28
2.1.12. Totem grupowy	28
2.1.13. Część większej całości	28
2.1.14. Obora	29
2.1.15. Wspomnienia	29
2.1.16. Dłonie	30
2.1.17. Twarze	30
2.1.18. Improwizacja muzyczna	30
2.2. Porozumiewanie się	30
2.2.1. Współczynnik wymiany myśli	30
2.2.2. Inaczej mówiąc,... (parafrazowanie)	32
2.2.3. Aktywne słuchanie	33
2.2.4. Komunikatywny ekspert	35
2.2.5. Rzeźba	36
2.2.6. Rzeźba grupowa	36
2.2.7. Język ciała	36
2.2.8. Gdy brak mi słów... ..	37
2.2.9. Komunikacja „zdegradowana”	38
2.3. Współdziałanie	38
2.3.1. Analiza informacji zwrotnych	38
2.3.2. Sztafeta	40
2.3.3. Budowanie	41

2.3.4.	Komicznie, romantycznie, strasznie...	43
2.3.5.	Co by tu zrobić, żeby..., czyli konstruktywna krytyka	43
2.3.6.	„Mordowanie” pomysłów	45
2.3.7.	Wspólne dzieło	46
2.3.8.	Wspólne opowiadanie (1)	47
2.3.9.	Wspólne opowiadanie (2)	47
2.3.10.	Kwadraty	47
2.3.11.	Koński biznes	48
3.	Zdolności	49
3.1.	Abstrahowanie	49
3.1.1.	Kot ministra	50
3.1.2.	Tysiąc definicji	50
3.1.3.	Podobieństwa	51
3.1.4.	Lista atrybutów	52
3.1.5.	Archiwum	52
3.1.6.	Archiwum odwrócone	53
3.1.7.	Przykłady	53
3.1.8.	Podstawowa sprzeczność	54
3.1.9.	Ukryta zasada	56
3.1.10.	O co im chodzi?	56
3.1.11.	Chińska encyklopedia	57
3.1.12.	Funkcje bez przedmiotów	57
3.1.13.	Funkcjonalne przedmioty bez nazw	58
3.1.14.	Analiza funkcjonalna	58
3.2.	Dokonywanie skojarzeń	59
3.2.1.	Łańcuch czy gwiazda?	60
3.2.2.	Najkrótszy łańcuch	61
3.2.3.	Łańcuchy alternatywne	61
3.2.4.	Łańcuchy interaktywne	61
3.2.5.	Trigramy (Tribondy)	62
3.2.6.	Sieć skojarzeń	62
3.2.7.	Dynamiczna sieć skojarzeń	63
3.2.8.	Piramida skojarzeń	64
3.2.9.	Lista do zapamiętania	66
3.2.10.	<i>Bricolage</i> (Łatanina)	66
3.2.11.	Montaże	67
3.2.12.	Superpozycje	67
3.2.13.	Kolorowe superpozycje	69
3.2.14.	Terenowe superpozycje	69
3.2.15.	Analiza morfologiczna	70
3.3.	Rozumowanie dedukcyjne	71
3.3.1.	Co by było, gdyby...?	71
3.3.2.	Implikacje	72
3.3.3.	Pisanie scenariuszy	74
3.3.4.	Diagram ryby	75
3.4.	Rozumowanie indukcyjne (analogie)	77
3.4.1.	Technika tworzenia analogii	78
3.4.2.	Analogia nośna i analogia trafna	80
3.4.3.	Właściwy nośnik	82
3.4.4.	Wymuszona symetria	83

3.4.5.	Wymuszony nośnik	84
3.4.6.	Bionika	85
3.4.7.	Circept (koło analogii)	86
3.5.	Metaforyzowanie	88
3.5.1.	Życie jest jazdą na tygrysie, bo...	89
3.5.2.	Tworzenie nowych symboli	90
3.5.3.	Percepcja fizjonomiczna	90
3.5.4.	Synestezja	91
3.5.5.	Metaforyczne rysunki	92
3.5.6.	Personifikacja	92
3.5.7.	Małe ludziki	93
3.5.8.	Identyfikacja z obiektem	94
3.5.9.	Pytania stymulujące identyfikację	95
3.5.10.	Identyfikacja psychodramatyczna	96
3.5.11.	Empatia	96
3.5.12.	Alegoria	97
3.5.13.	Baśń	97
3.5.14.	Ożywianie martwych metafor	98
3.5.15.	Rysowanie martwych metafor	99
3.5.16.	Frazesy, przysłowia, sentencje	99
3.6.	Transformowanie	100
3.6.1.	Łańcuch obrazów	101
3.6.2.	Operator WCK	102
3.6.3.	Pytania Osborna (czasowniki modyfikujące)	102
3.6.4.	Zalety wad i wady zalet	103
3.6.5.	Liberalne wojsko	104
3.6.6.	Luneta	105
4.	Motywacje	107
4.1.	Katalog motywów	108
4.1.1.	Giełda stymulatorów	108
4.1.2.	Giełda inhibitorów	108
4.2.	Ciekawość poznawcza	109
4.2.1.	Burza pytań	109
4.2.2.	Naiwne pytania	109
4.2.3.	Adwokat diabła	110
4.2.4.	Co mnie dziwi?	110
4.2.5.	Co chciałbym (-abym) wiedzieć?	111
4.2.6.	Ciekaw(a) jestem, czy rzeczywiście...	111
4.2.7.	Moja największa bzdura	112
4.2.8.	Byłam (-em) przekonana (-y), że...	112
4.2.9.	Ciekaw(a) jestem, jak on(a) na to wpadł(a)	112
4.2.10.	Interesujący ekspert	113
4.3.	Potrzeba naprawiania	114
4.3.1.	Kruszenie	115
4.3.2.	Inwentarz potrzeb	115
4.3.3.	Co jest do zrobienia?	116
4.3.4.	Miasto kobiet	117
4.3.5.	Maszyna bez wad	118
4.3.6.	Ulepszanie produktu	118
4.4.	Inne motywacje	119

4.4.1. Motywacja immanentna	120
4.4.2. Motyw kontroli poznawczej	121
4.4.3. Motyw obcowania z wartościami	122
4.4.4. Motyw ekspresji i komunikowania się	122
5. Przewycięzanie przeszkód	123
5.1. Widzenie inaczej	124
5.1.1. Bezludna wyspa	124
5.1.2. Alternatywne tytuły	124
5.1.3. Zalety, wady, to, co interesujące	125
5.1.4. Alternatywne zakończenia	126
5.1.5. Percepcja allocentryczna	126
5.2. Osłabienie wewnętrznej cenzury	127
5.2.1. Cenzor zdemaskowany	128
5.2.2. Odraczanie oceny	128
5.2.3. Burza mózgów	129
5.2.4. Pisemna burza mózgów	130
5.2.5. Instytut Irrelewancji Porównawczej	131
5.2.6. Myślenie życzeniowe	132
5.2.7. Winda	133
5.3. Twórcza samoocena	134
5.3.1. W czym jestem do niego (niej) podobny (-a)?	134
5.3.2. Czym się od niego (niej) różni?	135
5.3.3. Zaprosimy go (ją) do siebie	136
5.3.4. Mój dobry pomysł	136
5.3.5. Mógłbym (mogłabym) być bardziej twórczy (-a), gdybym... ..	137
5.3.6. Outdoor circept, czyli circept w plenerze	138
5.4. W nowej roli	139
5.4.1. Psychodrama	139
5.4.2. Psychodrama grupowa	140
5.4.3. Kolorowe kapelusze	141
5.5. Normy grupowe	142
6. Organizacja i przebieg treningu	145
6.1. Skład grupy	145
6.2. Kompozycja ćwiczeń	148
6.3. Fazy pracy grupy i przebieg treningu	152
Aneks	155
Załącznik nr 1. Katalog problemów „dyżurnych”	155
Załącznik nr 2. Ćwiczenia fizyczne w grupowym treningu twórczości	158
Załącznik nr 3. Sposoby „tłamszenia (mordowania)” pomysłów	164
Literatura cytowana	167
Indeks nazwisk	171
Indeks rzeczowy	172

Spis treści

Wstęp. Co to jest i na jakie pytania może odpowiedzieć społeczna psychologia rozwoju?	13
Rozdział 1. Na jakie pytania odpowiada psychologia rozwoju człowieka?	19
1.1. Zmienność ludzkiego zachowania a zmiana i rozwój	19
1.2. Rodzaje zmian rozwojowych	20
1.2.1. Zmiany uniwersalne	21
1.2.2. Zmiany wspólne	23
Blok rozszerzający 1. Poczucie jakości życia u osób w okresie wczesnej, średniej i późnej dorosłości	25
1.2.3. Zmiany indywidualne	29
1.3. Podstawowe pytania psychologii rozwoju człowieka	30
Blok rozszerzający 2. Rodzaje zmian osobowości wg Kazimierza Obuchowskiego	32
1.4. Przedmiot psychologii rozwoju człowieka	36
1.5. Podsumowanie	40
Rozdział 2. Czym jest i czego dotyczy rozwój?	41
2.1. Zmiana a rozwój	41
Blok rozszerzający 3. Kategorie opisu rozwoju	43
2.2. Obszary rozwoju	44
Blok rozszerzający 4. Kierunki rozwoju form aktywności człowieka	46
2.3. Dwa podejścia do analizy rozwoju	53
2.3.1. Podejście mechanistyczne	54
2.3.2. Podejście organizmiczne	56
Blok rozszerzający 5. Richarda M. Lerner'a podejście kontekstualne	58
2.3.3. Opis a wyjaśnianie w badaniach nad rozwojem	60
2.4. Wskaźniki rozwoju	61
2.4.1. Wskaźniki formalne	62
2.4.2. Wskaźniki treściowe	62
2.5. Ku czemu rozwój zmierza?	63
2.6. Podsumowanie	66
Rozdział 3. Jak przebiega zmiana rozwojowa?	68
3.1. Kryteria wyłaniania modeli zmiany rozwojowej	68
3.1.1. Kryterium 1: założenia co do natury człowieka	68
3.1.2. Kryterium 2: założenia co do charakteru zmiany	69
3.1.3. Kryterium 3: założenia co do przebiegu zmiany	71
3.1.4. Analiza porównawcza modeli zmiany rozwojowej	71

3.2. Modele przebiegu zmiany rozwojowej	74
3.2.1. Klasyfikacja modeli zmiany rozwojowej	75
3.2.2. Model liniowy	75
3.2.3. Model stadialny	77
Blok rozszerzający 6. Charakterystyka temperamentalna dzieci	
z trudnościami w uczeniu się	79
3.2.4. Model cykliczno-fazowy	82
3.2.4.1. Charakterystyka ogólna modelu	82
3.2.4.2. Charakterystyka faz w cyklu rozwoju	83
3.2.4.3. Znaczenie regresu i kryzysu w cyklu rozwoju ...	87
Blok rozszerzający 7. Koncepcja dezintegracji pozytywnej	
Kazimierza Dąbrowskiego	88
3.2.4.4. Cykl rozwoju a interwencja zewnętrzna	89
3.2.4.5. Użyteczność modelu cykliczno-fazowego	95
3.3. Podsumowanie	97
Rozdział 4. Co powoduje, że człowiek się rozwija?	99
4.1. Początki psychologii rozwojowej jako psychologii dziecka	99
Blok rozszerzający 8. Początki psychologii rozwojowej	100
4.2. Spór o czynniki rozwoju	101
Blok rozszerzający 9. Spór natywizmu z empiryzmem	102
Blok rozszerzający 10. Teorie zabawy o rodowodzie natywistycznym	104
4.3. Rodzaje i klasyfikacja czynników rozwoju	109
4.4. Interakcja czynników rozwoju	113
4.4.1. Zróznicowanie podejść interakcyjnych do ujmowania	
czynników rozwoju	114
4.4.2. Interakcja genotypu i środowiska	115
4.4.3. Wewnętrzne modele doświadczenia a interakcja czynników	
rozwoju	118
4.5. Podstawowe procesy determinujące zmianę rozwojową	120
4.5.1. Spór o charakter procesu rozwoju	121
4.5.2. Pojęcie dojrzewania i pojęcie uczenia się	122
4.5.3. Relacja między dojrzewaniem i uczeniem się a rozwojem .	126
4.5.4. Koncepcja okresów krytycznych, optymalnych	
i sensytywnych w rozwoju	129
4.5.4.1. Ciągłość versus nieciągłość w rozwoju	129
4.5.4.2. Okresy krytyczne w rozwoju	132
4.5.4.3. Okres sensytywny w rozwoju	133
4.5.5. Lwa S. Wygotskiego koncepcja strefy rozwoju aktualnego	
i najbliższego	137
4.6. Podsumowanie	142

Rozdział 5. Jak badać rozwój?	144
5.1. Obszary badań w psychologii rozwoju	144
Blok rozszerzający 11. Etologia a psychologia rozwoju	146
5.2. Problemy badawcze psychologii rozwoju człowieka	150
5.2.1. Operacjonalizacja badanego zjawiska	151
5.2.2. Operacjonalizacja pojęcia zmiany rozwojowej	152
Blok rozszerzający 12. Operacjonalizacja modelu stadialnego zmiany rozwojowej (przykład)	153
Blok rozszerzający 13. Operacjonalizacja modelu cykliczno-fazowego zmiany rozwojowej (przykład)	154
5.2.3. Konstrukcja modelu czynników istotnych dla badanego zjawiska	157
5.3. Podejścia do badań nad rozwojem	159
5.3.1. Model mechanistyczny jako podstawa planowania badań	159
5.3.2. Model organizmiczny jako podstawa planowania badań	161
5.3.3. Model kontekstualny jako podstawa planowania badań	161
5.4. Planowanie badań – etapy przygotowania i realizacji badania	164
5.5. Strategie prowadzenia badań	166
5.5.1. Badania diachroniczne i synchroniczno-funkcjonalne	166
5.5.2. Badania eksperymentalne i typu <i>ex post facto</i>	167
5.5.2.1. Badania eksperymentalne	168
5.5.2.2. Badania typu <i>ex post facto</i>	169
5.5.3. Badania kontrolujące wpływ wieku i przynależności do grupy pokoleniowej	170
5.5.3.1. Badania poprzeczne	171
5.5.3.2. Badania podłużne	172
5.5.3.3. Badania sekwencyjne	173
5.5.3.4. Porównanie strategii poprzecznych, podłużnych i sekwencyjnych	176
5.5.4. Porównanie strategii prowadzenia badań	177
5.6. Zasady doboru osób do badań i tworzenia próby badawczej	178
5.7. Podsumowanie	181
Rozdział 6. W jakich kontekstach rozwija się człowiek?	183
6.1. Historia badań nad kontekstem rozwoju człowieka	183
Blok rozszerzający 14. Ekologia rozwoju człowieka według Urie Bronfenbrennera	187
6.2. Środowisko rozwoju a kontekst rozwoju	189
6.3. Kontekst wewnętrzny i kontekst zewnętrzny	190
6.3.1. Charakterystyka kontekstu wewnętrznego (biologicznego)	192
6.3.2. Charakterystyka kontekstu zewnętrznego (fizycznego i społecznego)	195

6.3.3. Interakcja kontekstu wewnętrznego i zewnętrznego	198
6.3.4. Oddziaływanie kontekstu zewnętrznego na rozwój jednostki	200
6.4. Kontekst społeczny rozwoju człowieka	203
Blok rozszerzający 15. Trzy typy kultur według Margaret Mead . . .	205
6.5. Konteksty rozwoju według modelu Frances D. Horowitz	210
Blok rozszerzający 16. Otoczenie społeczne a wspieranie rozwoju dziecka (porównania międzykulturowe)	212
6.6. Podsumowanie	215

Rozdział 7. Jak zmienia się człowiek w ciągu życia?	217
7.1. Kryteria podziału życia człowieka na etapy	217
7.1.1. Dzieciństwo, dorastanie i dorosłość jako trzy etapy życia .	219
7.1.2. Lwa S. Wygotskiego koncepcja podziału na etapy okresu dzieciństwa i dorastania	223
7.2. Naciski biologiczne i społeczne a zadania rozwojowe	226
7.2.1. Koncepcja zadań rozwojowych według Roberta J. Havighursta	227
7.2.2. Zadanie rozwojowe a kryzys rozwojowy	229
7.2.3. Zadania rozwojowe okresu dzieciństwa, dorastania i dorosłości	230
7.3. Podsumowanie	237

Rozdział 8. Jak kształtuje się tożsamość człowieka w ciągu życia?	239
8.1. Tożsamość indywidualna a tożsamość społeczna	239
8.2. Formowanie się tożsamości według Jamesa E. Marcii	242
8.3. Pojęcie i rodzaje tożsamości według Erika H. Eriksona	246
8.4. Osiem etapów rozwoju <i>ego</i> według Erika H. Eriksona	249
Blok rozszerzający 17. Związki intymne okresu adolescencji i wczesnej dorosłości	256
8.5. Trzy wątki w rozwoju <i>ego</i> według Richarda D. Logana	258
8.6. Dwie ścieżki w rozwoju <i>ego</i> według Carol E. Franz i Kathleen M. White	263
8.7. Podsumowanie	269

Załącznik 1. Jak teorie psychologiczne wyjaśniają rozwój człowieka?	271
1. Uwagi ogólne	271
2. Kryteria analizy porównawczej teorii rozwoju człowieka	274
3. Analiza porównawcza wybranych teorii rozwoju człowieka	275

Załącznik 2. Porównanie kryteriów podziału biegu życia człowieka na etapy	278
--	-----

8 Literatura	280
-------------------------------	-----